

beperken door het civilisatieproces pas op te pakken in de Middeleeuwen, Goudsblom ving aanzienlijk vroeger aan, namelijk een half miljoen jaar geleden, in zijn werk *Vuur en beschaving* (1992). Wie zich enigszins een beeld wil vormen van 'de oorspronkelijke domesticatie van het vuur' kan aangeraden worden eens kennis te nemen van een film van de Franse regisseur Jean-Jacques Annaud uit 1981, *La guerre du feu* (in het Engels *The quest for fire*, in het Duits *Am anfang war das Feuer*: naar aanleiding van de onderlinge verschillen in deze titels zou er overigens veel te zeggen zijn over de grote culturele verscheidenheid in Europa). Persoonlijk werd ik er wat lacherig van, met name de uitvinding van het monogame huwelijk in deze rolprent werkte nogal hilarisch, maar bij de vertoning ervan tijdens college vertrok Goudsblom geen spier en prees de grote verbeeldingskracht van Annaud.

Met dit werk schiep Goudsblom, leunend op sociologie, geschiedenis en antropologie, geleidelijk een eigen vorm van wetenschap, die nauwelijks recht gedaan wordt met een modieuze karakterisering als 'interdisciplinair'. Veel juister zou het zijn Goudsblom als een even ouderwetse als eigentijdse polyhistor te beschouwen, ware het niet dat in het woordenboek bij dit lemma wordt opgemerkt dat deze aanduiding soms ongunstig bedoeld is.

Ter gelegenheid van zijn afscheid is een aantal artikelen van Goudsblom uit de periode 1988-1996 gebundeld, waarin hij op een hem kenmerkende behoedzaam-resolute wijze zijn inzichten prijsgeeft over een aantal onderwerpen dat hem de laatste jaren bezighield: de tijd, het vuur, het civilisatieproces en de lange-termijn processen van de 'geschiedenis in het groot'. Daarnaast werd een bundel samengesteld door een aantal vrienden, leerlingen en collega's. Naast een aantal persoonlijk getinte beschouwingen, zijn daarin bijdragen opgenomen die betrekking hadden op de grote thema's in het werk van Goudsblom. Het hoge niveau van dit *liber amicorum* wordt voor een goed deel uiteraard gewaarborgd door het besef van de auteurs dat ze iets moesten schrijven waar Goudsblom niet ongelukkig van zou worden. Het zijn dan ook stuk voor stuk buitengewoon lezenswaardige essays. Als er desondanks toch één bijdrage genoemd mag worden, dan is dat de fraaie beschouwing van Bram Kempers, 'Een geleerde op zoek naar een genre'. Het boek wordt afgesloten met een biografische schets, een uitvoerige bibliografie en tenslotte een lijst van Goudsbloms gepromoveerden met hun dissertaties.

Piet de Rooy

W. van Tuyl, *Het ambacht Zwammerdam. Een bijdrage tot de geschiedenis van zijn vorming en zijn bestuur* (Middeleeuwse studies en bronnen LXII; Hilversum: Verloren, 1998, 261 blz., f49,-, ISBN 90 6550 035 9).

De bescheiden opstelling van de auteur, blijktend uit de titel, lijkt in zoverre terecht dat het onderwerp van studie beperkt is: het ambacht Zwammerdam, gelegen in Zuid-Holland. Van Tuyl stelt zich ten doel het ontstaan van Zwammerdam en de bestuurlijke ontwikkeling daarvan te beschrijven en te verklaren in vijf delen, hier 'afdelingen' genoemd.

Samen met de ambachten Reeuwijk en Ter Aar maakte het ambacht Zwammerdam deel uit van de heerlijkheid Voshol. Het ontstaan van het ambacht wordt beschreven in afdeling I; de heerlijkheid wordt pas beschreven in afdeling III. Vanaf het midden van de dertiende eeuw bouwt het hoogadelijke geslacht van Brederode in deze streken zijn bezit uit, hetgeen vóór 1316 leidt tot consolidatie van de heerlijkheid Voshol. Inmiddels zijn de ontginningen reeds gevorderd, waarbij vanaf 1150 problemen ontstaan met de afwatering van vooral de veengebieden. Omstreeks 1165 wordt ter oplossing daarvan een dam aangelegd in de Oude Rijn bij het later Zwammerdam genoemde Svadenburg. De voortgaande ontginningen leveren steeds

meer waterstaatkundige problemen op en uit de noodzakelijke samenwerking tussen boeren ter oplossing daarvan ontstaan in de vijftiende eeuw polders met hun eigen polderbesturen. Vanaf de zeventiende eeuw wordt de vervening ter hand genomen in twee veenderijen, die zich later ontwikkelen tot nieuwe polders.

De lokale waterstaatkundige geschiedenis wordt in afdeling II behandeld tot 1979, als de zelfstandige polders opgeheven worden. De bestuurlijke geschiedenis van het ambacht Zwammerdam daarentegen wordt in afdeling III slechts gevolgd tot de Bataafs-Franse tijd, niet tot de opheffing van de gemeente Zwammerdam in 1964. Dat wordt op zich terecht verdedigd door Van Tuyl vanuit de breuk in de bestuurlijke geschiedenis in de jaren 1795-1798, maar precies de opheffing van de gemeente is voor de schrijver aanleiding geweest zijn onderzoek te beperken tot het ambacht Zwammerdam. De minutieuze beschrijving van bestuur en rechtspraak van deze plattelandsgemeenschap tijdens het *Ancien Régime* maakt echter veel goed.

Van Tuyl maakt een onderscheid tussen de heerlijkheid als gebied en de heerlijkheid als macht van de heer. Van meer nut was een strikter onderscheid tussen heerlijkheid en ambacht geweest. De heerlijkheid — als gebied — was bestuurlijk verdeeld in ambachten. De heer en zijn vertegenwoordiger in het ambacht, de schout, vaardigen de plaatselijke keuren uit en voeren de lokale administratie. Schout en schepenen oefenen de lage jurisdictie — hier genoemd heerlijkheid — uit, dat wil zeggen de rechtspraak over overtredingen die bestraft kunnen worden met lage boetes; tevens oefenen zij de zogenaamde volontaire rechtspraak uit, dat wil zeggen vastlegging van burgerlijke handelingen zoals het transport van onroerend goed. Naast de schout en schepenen komen de vele, doorgaans door de heer benoemde, lokale bestuursfunctionarissen in het ambacht uitgebreid aan bod. Het accent ligt daarbij overigens op de Nieuwe Tijd, bij gebrek aan gegevens uit de Middeleeuwen.

De beschrijving van het bestuur van de heerlijkheid Voshol door de vertegenwoordiger van de heer op dit niveau, de baljuw met zijn baljuwshof, komt minder uit de verf. Hier wreekt zich de beperkte reikwijdte van de studie. In enkele gevallen werden in zaken die voor alle drie de ambachten Zwammerdam, Reeuwijk en Ter Aar van belang waren, keuren uitgevaardigd door de baljuw in samenwerking met de ambachtsbesturen, zoals de keur van 1645 inzake de competentieverdeling tussen baljuwshof en ambachtsbestuur. De baljuw oefende de hoge jurisdictie of heerlijkheid uit, dat wil zeggen dat hij rechtsprak inzake misdrijven waarop hoge boetes of lijfstraffen stonden, waaronder halsmisdrijven waarop de doodstraf stond. Hierbij worden deze doodvonnissen en de zedenmisdrijven door de schrijver uitgebreid besproken, hoewel beide slechts zelden voorkwamen. De heren van Voshol, door Van Tuyl zeer verwarrend maar consequent ambachtsheren genoemd, waren tot 1710 de heren van Brederode; het ambacht Zwammerdam werd binnen de familie soms in achterleen gegeven aan een zijtak, zodat we voor die jaren wel moeten spreken over een ambachtsheer. In 1710 kwam de heerlijkheid door verkoop aan het geslacht van Aerssen. Beide families worden besproken, onder verwijzing naar de bijlagen met daarin onder andere de stamreeksen en een lijst van heren van Zwammerdam.

Het boek wordt afgesloten met een korte afdeling IV over de economische aspecten en een afdeling V met de samenvatting en slotbeschouwing. Dat brengt mij op mijn belangrijkste punt van kritiek: de structuur van het boek. Beschrijving van eerste heerlijkheid Voshol en haar bestuur en rechtspraak en vervolgens verdere uitdieping van bestuur en rechtspraak en tenslotte de waterstaatkundige met de economische geschiedenis van het ambacht Zwammerdam, had het boek kunnen uittillen boven het niveau van de strikt lokaal-historische studie die het nu is, vooral geschreven voor geïnteresseerden in de lokale geschiedenis. *Het ambacht Zwammerdam* was dan een rechtshistorische detailstudie van een plattelandsgemeenschap ge-

weest, interessant voor een breder publiek. Deze nauwgezette studie verdient zo'n breder publiek.

R. van den Berg

R. van Ginkel, *Notities over Nederlanders. Antropologische reflecties* (Amsterdam, Meppel: Boom, 1997, 271 blz., f42,50, ISBN 90 5352 314 6).

In deze publicatie presenteert de Amsterdamse cultureel-anthropoloog Rob van Ginkel — in 1993 gepromoveerd op een uiterst leesbare studie, *Tussen Scylla en Charybdis*, over de vissersgemeenschap op Texel — een warm pleidooi voor meer, vooral ook meer systematisch, antropologisch onderzoek in, naar en over Nederland. Hij stelt voor om daar zelfs een eigen term voor te benutten, namelijk 'eigenlandse- of endo-ethnografie'. Dit pleidooi komt keer op keer terug in deze bundeling van een aantal (herbewerkte) voordrachten en artikelen van zijn hand uit de jaren 1994-1996.

De bundel bestaat uit drie onderdelen. De eerste, getiteld 'buitenspiegels', is een overzicht en analyse van wat buitenlanders over de Nederlandse cultuur en mentaliteit hebben opgemerkt. Daartoe geeft hij een aantal regelmatigheden in reisverslagen weer, met speciale aandacht voor de typisch Nederlands geachte reinheidsmanie, die zou blijken uit het verwoede schrobben en poetsen. Zo is bijvoorbeeld Broek in Waterland lange tijd een bezienswaardigheid geweest die geen bezoeker zich liet ontgaan, aangezien daar — volgens de Portugese journalist en literator Ramalho Ortigão in 1883 — 'de nationale deugd der properheid tot een ethnologische epidemie, een idee-fixe, een algemene waanzin' was opgevoerd: 'De mensen daar zijn van de boenduivel bezeten. Het zijn de epileptici van de bezem, de *convulsionnaires* van de borstel, zij lijden aan een schoonmaakwoede, die aan het delirium grenst'. Nu is een dergelijke observatie natuurlijk wel vermakelijk, maar de vraag is wat we daar mee aan moeten. Behalve een zekere scepsis tegen reisverslagen van anderen, wekt het ook nogal wat gezond wantrouwen tegen eigen oordelen en opinies over anderen. Dat maakt ons als mens wellicht rijker, maar wetenschappelijk gesproken komen we dan toch niet veel verder dan de gedachte dat dergelijke analyses niet veel meer bieden dan 'sensitizing concepts'.

Dat wordt in het tweede deel, getiteld 'verreijkers', eigenlijk vooral bevestigd. Van Ginkel presenteert daar twee stukken over het onderzoek dat Ruth Benedict tijdens de Tweede Wereldoorlog voor een Amerikaanse inlichtingendienst heeft verricht naar het 'nationaal karakter' van Nederlanders (*A Note on Dutch Behavior* van haar hand is als appendix opgenomen). Het was een curieus mengsel van *trivia* en interessante observaties, zoals deze: 'The Dutch speak of themselves as prone to *kankeraan*, to run things down. Among themselves they run down even their beloved country and its ways; of course, therefore, they run down aliens and their ways'. Maar hoe kenmerkend voor de Nederlandse samenleving dat kankeren eigenlijk was — of is — en hoe belangrijk dat dan wel zou zijn, dat blijven nog open vragen, lijkt me, zodat hier vooral de gebruikelijke conclusie aan verbonden moet worden: 'much more research remains to be done'.

In het derde deel, getiteld 'binnenspiegels', zet Van Ginkel zijn pleidooi voor de endo-ethnografie nog het meest uitgesproken voort. Daarbij geeft hij een aardig historiografisch overzicht van wat er de laatste decennia door antropologen — uit binnen- en buitenland — over Nederland is gepubliceerd (met een bibliografisch overzicht van ruim 400 publicaties). Het vooralsnog onopgeloste probleem is daarbij het volgende. Het schrijven over 'volkskarakter' (ook wat vager aangeduid als 'cultuur', 'mentaliteit' of 'identiteit') is om allerlei redenen uit de mode geraakt of stuit op het probleem dat slechts zeer weinigen iets durven te beweren over de Nederlandse